

Деревянко Б.В. Про перспективи розвитку науки господарського права та господарсько-правового забезпечення відносин у сфері економіки. *Другі наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова (м. Київ, 3 липня 2020 р.).* Наук. ред. В.А. Устименко. Київ: НАН України; ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України», 2020. С. 35–39.

ПРО ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ТА ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Деревянко Б.В., д.ю.н., професор

Господарське право є специфічною галуззю права, що має схожість із іншими галузями та відмінності, які визначають її унікальність та незамінність у правовій системі будь-якої держави та світу. Наука господарського права за власну мету має формулювання правил, на основі яких розробляються та ухвалюються нормативні акти, керуючись якими ефективно працюють підприємства, установи, організації та їх об'єднання в усіх галузях і сферах економіки. Формування засадничих положень науки господарського права здійснюється групами вчених у межах шкіл господарського права, наявних у більшості держав світу. В Україні формування шкіл господарського права у ХХ столітті та сучасне формування і розвиток відбувається за особистісно-географічною ознакою. Так, навколо провідних вчених ХХ століття – В.К. Мамутова, І.Г. Побірченка, А.Я. Пилипенка, Г.В. Пронської, В.С. Щербини, Г.Л. Знаменського та інших сформувалися Київська і Донецька школи господарського права. Пізніше сформувалися школи господарського права в Харкові та Одесі. Сьогодні вчені-господарники активно працюють також у Вінниці, Чернігові, Маріуполі, Дніпрі, Ірпені, Сіверодонецьку, Кривому Розі, Чернівцях, Львові, Сумах, Полтаві та інших містах України. Щороку видаються сотні наукових статей з господарського права, які завдяки сучасним технологіям доступні для ознайомлення та застосування для удосконалення положень теорії, вирішення практичних завдань та удосконалення законодавства з будь-якої держави світу.

Протягом останніх років наука господарського права, рівно як і основні акти господарського законодавства, почала отримувати відверті погрози як від окремих представників шкіл цивільного права, так і від представників окремих державних органів та установ. Можна згадати законопроект від 19 грудня 2019 року, покликаний рекодифікувати цивільне законодавство. Але поряд із позитивною пропозицією щодо удосконалення положень Цивільного кодексу

Дерев'яно Б.В. Про перспективи розвитку науки господарського права та господарсько-правового забезпечення відносин у сфері економіки. *Другі наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова (м. Київ, 3 липня 2020 р.). Наук. ред. В.А. Устименко.* Київ: НАН України; ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України», 2020. С. 35–39.

України (далі – ЦК України) та актів спеціального законодавства у ньому є деструктивна пропозиція скасувати чинність Господарського кодексу України (далі – ГК України). Слід вказати на те, що значення останнього протягом багатьох років штучно применшувалося через поступове виключення з нього окремих статей (такі дії законотворця неодноразово слушно критикувалися [1; 2] та в науковій і спеціальній юридичній літературі отримали назву «шкідливого надкушування» [3]), відмовою відповідних комітетів ВР України виносити на голосування законопроекти із пропозицією змін до окремих норм ГК України, а тим більше із пропозицією додання нових норм до нього.

Наведена вище ситуація викликана та посилена збігом декількох подій. По-перше, Донецька школа господарського права внаслідок зовнішньої агресії до України зазнала серйозного удару. Поки інші вчені працювали, представники цієї школи були вимушені вирішувати власні побутові проблеми, а також знаходити нові місця дислокації закладів освіти та наукових установ, забезпечення хоча б задовільних умов праці тощо. По-друге, не стало академіка В.К. Мамутова, який 15 березня 2018 року пішов із життя, і тепер не зможе особисто надати поради своїм учням та подати голос на захист ГК України. По-третє, з черговою зміною складу ВР України мандати народних депутатів отримала значна кількість представників шкіл цивільного права. Частина із них вважає своїм завданням покращення правового забезпечення економічних відносин і мислить державницькими категоріями. А окремі вважають за необхідне не упустити слушну нагоду та помститися школам господарського права за сам факт прийняття 16 січня 2003 року ГК України. З цього приводу слід зазначити, що 16 червня 2020 року було прийнято Проект Постанови про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2020 рік, де в основній частині серед іншого анонсовано покнижну рекодифікацію ЦК України, що передбачає перенесення до ЦК України положень Сімейного кодексу України, окремих положень ГК України, Кодексу законів про працю України, Житлового кодексу Української РСР, Закону України «Про міжнародне приватне право» [4].

Враховуючи збіг трьох подій, гіпотетична загроза функціонуванню ГК України переросла у достатньо реальну. Проте видається, що сьогодні ВР України навряд чи піде на скасування чинності ГК України та навряд чи зможе це зробити. Так, зараз монобільшість фактично такою не є і складається

Дерев'яно Б.В. Про перспективи розвитку науки господарського права та господарсько-правового забезпечення відносин у сфері економіки. *Другі наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова (м. Київ, 3 липня 2020 р.). Наук. ред. В.А. Устименко.* Київ: НАН України; ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України», 2020. С. 35–39.

із декількох конкуруючих між собою окремих груп. Лобіювання однією із груп питання про скасування чинності ГК України може автоматично викликати спротив у інших груп всередині найбільшої за кількістю представників партії. Так само ініціативу провладної партії скоріше за все проігнорують і не підтримають депутати з інших партій, тим більше, що мова іде не про розробку та ухвалення чогось нового, а про скасування діючого. Переважна більшість депутатів хочуть потрапити в історію як особи, які підтримали ухвалення саме нового та інноваційного, аніж як руйнівники наявного. Тим більше, що ефективної заміни не пропонується. З іншого боку, положення ГК України як і норми спеціального господарського законодавства потребують змін та оновлення. А внесення змін і доповнень до ГК України блокувалися попереднім складом ВР України і блокуються сьогоднішнім. Тому з приводу ГК України скоріше за все слід очікувати настання патової ситуації, за якої Кодекс функціонувати буде, але разом із тим буде все менше і менше затребуваним практикою через штучно організовану застарілість більшості його положень. Цей варіант виглядає найбільш вірогідним.

Достатньо реалістичним залишається і варіант втрати чинності ГК України. За такого випадку відносини у сфері економіки будуть у більшій мірі регулюватися спеціальним господарським законодавством, аніж нормами ЦК України, оскільки останні мають врегульовувати особисті немайнові та майнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, а тому не передбачають можливості гнучкого поєднання диспозитивних та імперативних заходів, чого постійно потребує та отримує економіка. Школи господарського права продовжать роботу, зокрема і законотворчу, з додатковою силою.

Найбільший підйом у розвитку науки господарського права припав на кінець 1990-х та початок 2000-х років. Протягом кількох років було захищено сотні дисертацій з господарського права, підготовлено сотні законопроектів, видано десятки підручників, сотні монографій і тисячі наукових статей. Питання прийняття ГК України піднімав [5; 6] та виступав на його захист [7; 8] у більшій мірі академік В.К. Мамутов і декілька його найближчих соратників. Переважна більшість господарників активно працювала і не ставила ефективність своєї роботи у залежність від прийняття чи неприйняття ГК України. На підтвердження можна навести власні спогади, коли після 14

Деревянко Б.В. Про перспективи розвитку науки господарського права та господарсько-правового забезпечення відносин у сфері економіки. *Другі наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова (м. Київ, 3 липня 2020 р.)*. Наук. ред. В.А. Устименко. Київ: НАН України; ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України», 2020. С. 35–39.

години 16 січня 2003 року мені довелося бути у корпусі економіко-правового факультету Донецького національного університету і повідомити колегам про прийняття ГК України. Абсолютна більшість із них не просто не слідкувала за прямим ефіром, що вівся з будівлі ВР України, але і взагалі не знала про цю подію. Фахівці займалися повсякденними справами – навчали студентів; готували статті, монографії, дисертації, підручники, в яких зокрема вказувалося на необхідність ухвалення ГК України. І якби цього дня Кодекс прийнято не було, то це не означає, що Донецька школа господарського права припинила б свою діяльність. А отже, сьогодні навіть за реалізації найнегативнішого сценарію стосовно ГК України робота представників шкіл господарського права в Україні не зупиниться. І надалі пропонуватимуться напрями удосконалення спеціального господарського законодавства та практики його застосування, а також повернення до правового поля оновленого ГК України тощо.

У своїй історії Україна пережила перехил у бік надмірного адміністративно-правового регулювання відносин в економіці з кінця 1920-х років, знаходячись у складі СРСР; пережила перехил у бік ринкового фундаменталізму та надмірної лібералізації, а по суті анархічного хаосу на початку 1990-х років. Підсумком став планомірний перехід до оптимального співвідношення регулювання відносин в економіці імперативними і диспозитивними методами у межах підпорядкування усіх учасників господарських відносин правовому господарському порядку. Хибність і неточність була усунена, хоча, наприклад, за часів СРСР важко було уявити альтернативу надмірно адміністративізованій системі регулювання економіки. Так само, багато десятиліть колонізовані, анексовані чи загарбані країни чи їх частини не могли і мріяти про свободу і незалежність, а сьогодні її отримали. І так має бути й обов'язково буде з анексованими чи окупованими державами або їх частинами, з невірно трактованими правилами застосування правових норм тощо оскільки дисонанси не можуть існувати вічно і самі стають жертвами інших дисонансів, ними породжених. Тобто, повертаючись до прикладу однобічного регулювання відносин у сфері економіки, Україні слід було втратити кілька десятиліть, щоб зрозуміти хибність одноманітного регулювання відносин в економіці лише по вертикалі чи горизонталі, ігноруючи можливість поєднання та урізноманітнення. У Європі та світі

Деревянко Б.В. Про перспективи розвитку науки господарського права та господарсько-правового забезпечення відносин у сфері економіки. *Другі наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова (м. Київ, 3 липня 2020 р.). Наук. ред. В.А. Устименко*. Київ: НАН України; ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України», 2020. С. 35–39.

продовжується посилення тенденцій регулювання відносин в економіці спеціальним господарським законодавством. І ця тенденція знайде прояв в Україні. Шкода буде лише втраченого часу та недоотриманих грошей...

Список використаних джерел:

1. Грудницька С.М. Шкідливе «надкушування» і загромодження господарського законодавства. *Юридичний вісник України*. 2013. 20–25 квіт. (№ 16). С. 4.
2. Мамутов В.К. Загальні проблеми науки господарського права на стику ХХ і ХХІ століть. *Право України*. 2010. № 8. С. 4–12.
3. Щербіна В.С. Деякі проблеми удосконалення господарського і господарсько-процесуального законодавства. *Право України*. 2010. № 8. С. 14–23.
4. Проект Постанови про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2020 рік. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3662&skl=10
5. Мамутов В.К. Проблемы кодификации хозяйственного законодательства. *Проблемы становления хозяйственного законодательства Украины: сб. науч. ст. и матер. конф. (г. Донецк, 19-20 мая 1993 г.); АН Украины, Ин-т экон.-прав. исслед.; редкол.: В.К. Мамутов (отв. ред.) и др. Донецк, 1993. С. 3–17.*
6. Мамутов В.К. Нужен Хозяйственный кодекс. *Проблемы обеспечения общественного хозяйственного порядка: сб. выступ. в период. печ. ученых и практ. о необходимости принятия Хозяйственного (Коммерческого) кодекса Украины / Координационное бюро АПрНУ. Донецк, 1998. С. 45–51.*
7. Мамутов В. Господарський кодекс у системі правового забезпечення економіки в Україні. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 203–215.
8. Мамутов В.К. Важное направление правового обеспечения экономики – кодификация: науч. доклад / В.К. Мамутов; НАН Украины, Ин-т экон.-прав. исслед. Донецк: Юго-Восток, 2009. 34 с.